

Я. Ю. Орленко,
к. е. н., докторант, Донецький державний університет управління

ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

У статті удосконалено модель державного регулювання інвестиційних процесів у аграрному секторі, в якій всі інструменти державного впливу на інвестиційну діяльність згруповані в рамках двох регулюючих блоків. Перший блок моделі містить керуючу систему, що здійснює функції щодо створення сприятливого інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки. Другий блок моделі регулювання включає в себе керуючу підсистему державного контролю інвестиційних процесів у аграрному секторі економіки і забезпечує узгодження їх спрямованості і результатів зі стратегічними цілями і завданнями державної аграрної політики на різних рівнях управління АПК.

In the article improved model of state regulation of investment processes in the agricultural sector, in which all instruments of state influence on the investment activities are grouped under two regulatory blocks. The first block model includes administering a system that provides functions to create a favorable investment climate in the agricultural sector. The second block model regulation includes administering subsystem state control of investment processes in the agricultural sector and for coordinating their orientation and results with strategic goals and objectives of state agricultural policy at different levels of agribusiness.

Ключові слова: аграрний сектор, агропромисловий комплекс, державне регулювання, державна підтримка, інвестиції.

ВСТУП

Створення сприятливого інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки неможливе без розуміння його специфіки, що обумовлено сезонністю виробництва, ризиками ведення сільськогосподарської діяльності та екологічним станом основних виробничих засобів аграрного виробництва — земель сільськогосподарського призначення. В Україні сьогодні, на жаль, відсутня довгострокова державна політика, спрямована на покращення агроекологічної ситуації, ще недостатньо розвинута відповідна інфраструктура для проведення страхування ризиків ведення сільськогосподарської діяльності та відсутні кошти на проведення такого страхування. Все це призводить до того, що до цього часу іноземні інвестиції спрямовуються в менш ризиковані галузі виробництва.

Основні положення сучасних теоретичних і методологічних проблем інвестиційного розвитку аграрного сектора економіки зробили відомі вітчизняні вчені, такі як В.Г. Андрійчук, К.Б. Волощук, Ю.В. Герасименко, М.Ю. Коденська, М.Ю. Кожем'якіна, Ю.О. Лупенко та інші.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Особливістю методології дослідження та формування ефективної системи державного регулювання інвестиційних процесів у аграрному секторі є необхідність врахування специфічних умов і факторів, що впливають на інвестиційну діяльність в даному секторі економіки, які зумовлені: технологічними особливостями; впливом природних факторів на аграрне виробництво; підвищеними виробничими і комерційними ризика-

ми; необхідністю обов'язкової державної участі в інвестиційній діяльності; різноспрямованістю мультиплікативного інвестиційного ефекту і специфікою інституціонального середовища, що має свої особливості в різних регіонах і районах. Формування сприятливого інвестиційного клімату повинно відбуватися як на макро-, так і на регіональному рівні шляхом оцінки наявних проблем, пошуку шляхів покращення ситуації та наступної оптимізації цілої сукупності політичних, правових, економічних, соціальних, екологічних, організаційних, інформаційних, галузево- та регіонально-специфічних факторів.

Таким чином, у роботі ставиться завдання удосконалити модель державного регулювання інвестиційних процесів в аграрному секторі, в якій всі інструменти державного впливу на інвестиційну діяльність згрупувати в рамках двох регулюючих блоків, а також надати пропозиції щодо підвищення ефективності державної підтримки інвестиційних проектів в аграрному секторі.

РЕЗУЛЬТАТИ

Інвестиційна політика в системі АПК повинна бути підпорядкована завданням структурної перебудови економіки і спрямована на забезпечення збалансованого та гармонійного розвитку всіх ланок комплексу, на оновлення виробничого потенціалу, підвищення ефективності його використання на основі впровадження у практику досягнень науково-технічного прогресу, освоєння ресурсозберігаючих технологій, модернізації та реконструкції виробництва.

Основними механізмами реалізації інвестиційної політики в АПК є:

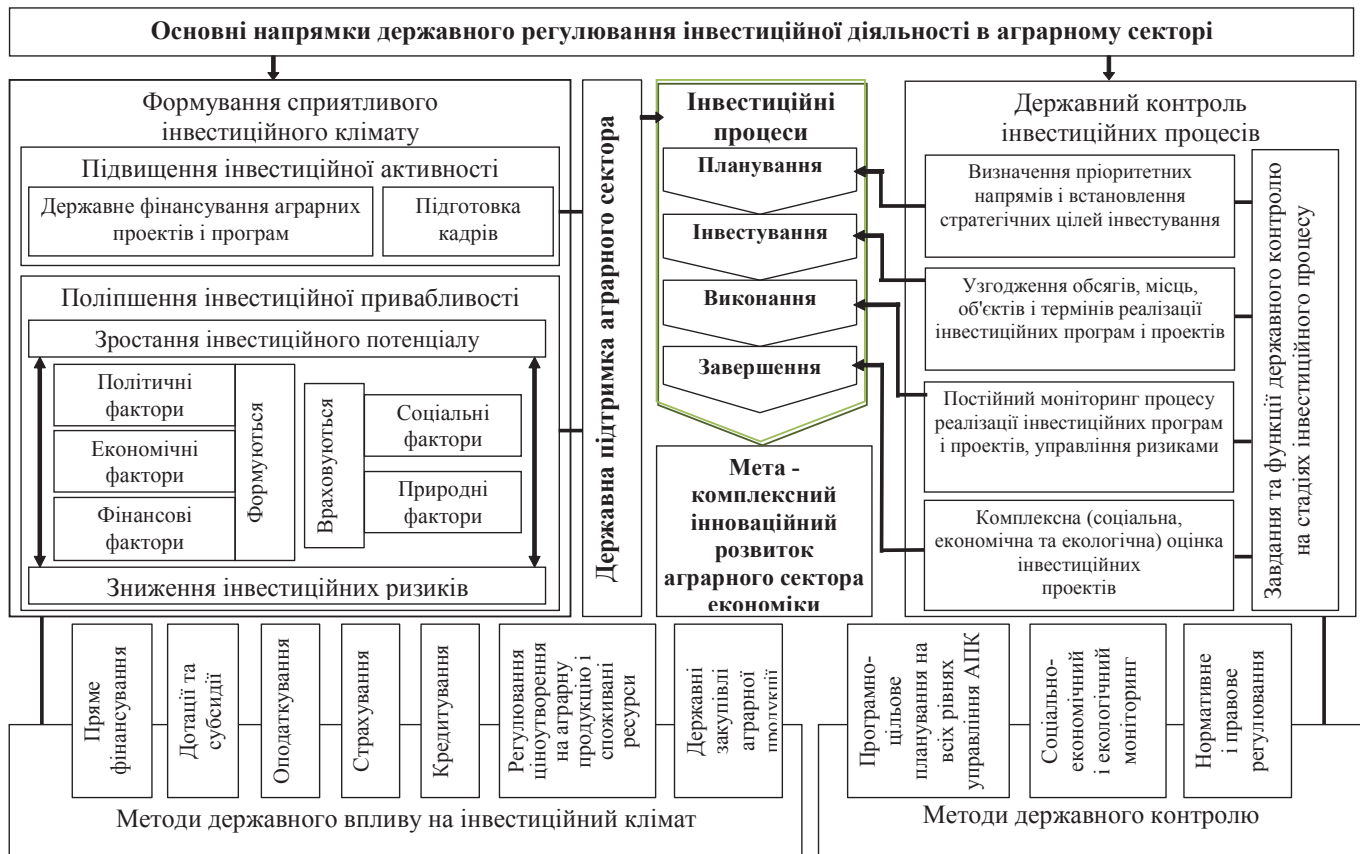

Рис. 1. Модель державного регулювання інвестиційних процесів в аграрному секторі економіки

— формування взаємовигідних економічних відносин між сільським господарством та іншими сферами діяльності, що сприяють досягненню і підтримці продовольчої безпеки країни;

— створення умов для самостійного інвестування у виробництво і можливості залучення фінансових ресурсів у зовнішніх інвесторів на взаємовигідних умовах;

— державно-приватне партнерство в сферах розвитку інфраструктури та реалізації інноваційних проектів, що стимулюють виконання завдань розвитку АПК.

Стимулювання державно-приватного партнерства в інвестиційній сфері потрібне для забезпечення реалізації пріоритетів діяльності через активізацію використання інноваційних технологій, виділення і раціональне використання інвестиційних площадок, удосконалення бізнес-моделей розвитку та перетворення загроз у можливості забезпечення ефективного управління ресурсами, бізнес-процесами [2, с. 72].

Для активізації та підвищення ефективності інвестиційної діяльності в аграрному секторі пропонується модель державного регулювання інвестиційних процесів, що включає два взаємопов'язаних регулюючих блоки (рис. 1). Перший блок моделі містить керуючу систему, що здійснює функції щодо створення сприятливого інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки. Другий блок моделі регулювання включає в себе керуючу підсистему державного контролю інвестиційних процесів у аграрному секторі економіки і забезпечує узгодження їх спрямованості і результатів зі стратегічними цілями і завданнями державної аграрної політики на різних рівнях управління АПК. Розроблена модель державного регулювання інвестиційних процесів дозволяє розглядати інвестиційний процес не лише з позицій безпосередніх учасників, а й з позиції державних органів управління АПК, що особливо важливо і необхідно для підвищення ефективності державної підтримки інвестиційних процесів у аграрному секторі.

Пріоритетними напрямками фінансової підтримки аграрного виробництва повинні бути:

— техніко-технологічна модернізація і перехід до інноваційного розвитку виробництва;

— нівелювання негативного впливу на економіку аграрних товаровиробників від підвищення цін на матеріально-технічні ресурси, що використовуються в галузі;

— подолання виробничих ризиків, пов'язаних з природними та іншими явищами, незалежними від аграрних товаровиробників, розвиток меліорації сільськогосподарських земель;

— відновлення посівних площ сільськогосподарських культур, підвищення родючості ґрунтів, стимулювання виробництва продукції тваринництва;

— екологізація агропромислового виробництва;

— формування виробничої інфраструктури загального призначення;

— інформаційне та консультативне забезпечення.

Для подальшого розвитку аграрного сектору необхідно концентрувати інвестування на впровадження високопродуктивних інноваційних, біо- та нанотехнологій, налагодження випуску ефективних хімічних засобів захисту рослин і тварин, оновлення й модернізацію виробництва, використання новітніх технологій. Потрібні також прямі державні інвестиції для забезпечення реалізації пріоритетів розвитку через підтримку селекції та насінництва, плеємної справи у тваринництві, захист навколишнього середовища, розвиток соціальної сфери села [2, с. 71].

Щодо заходів економічної політики в АПК, які спрямовані на підвищення фінансової стійкості та інвестиційної привабливості аграрного сектору, рекомендуємо застосовувати:

— субсидії на покриття частини витрат на придбання матеріальних ресурсів, інших виробничих витрат, витрат на оплату частини або в повному розмірі процентної сставки за короткостроковими та інвестиційними кредитами, отриманими товаровиробниками в комерційних банках.

У розвинутих країнах світу значна частина інвестиційних та інноваційних проектів фінансуються за

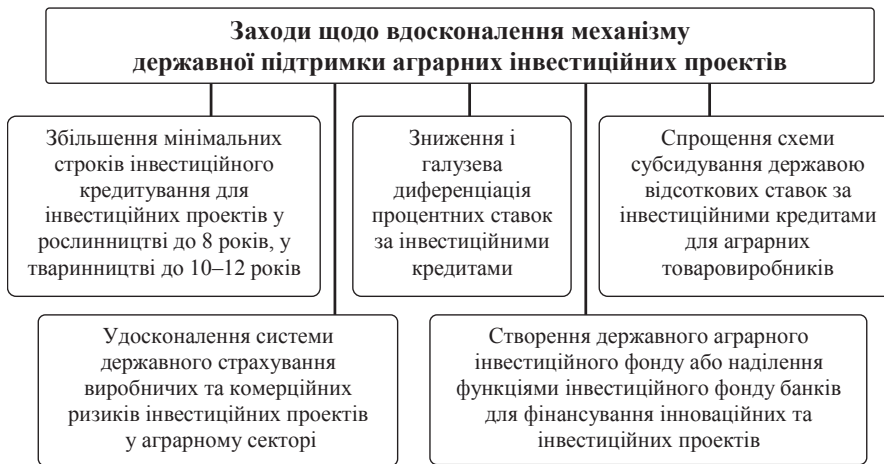

Рис. 2. Пропозиції щодо підвищення ефективності державної підтримки інвестиційних проектів в аграрному секторі

рахунок кредитних ресурсів. Прискорене нагромадження ресурсів банківською системою України, що спостерігалось протягом 2000—2010 рр., створювало можливості для погашення довгострокового кредитування суб'єктів корпоративного сектора. Але надто високі ризики довгострокового кредитування таких проектів із заздалегідь невідомим результатом, порівняно висока інфляція та загальна макроекономічна нестабільність зумовлюють надмірний (з точки зору товаровиробника) рівень реальної процентної ставки по кредитах. Нині банківська система недостатньо міцно бере участь у фінансовому забезпеченні нових видів економічної діяльності [5, с. 49];

— субсидії для стимулювання заходів, спрямованих на технологічну модернізацію виробництва, раціональне використання земельних ресурсів, збереження агроландшафтів, які здійснюються відповідно до досягнень аграрної науки;

— пільги з оподаткування з метою стимулювання використання власних коштів товаровиробників для здійснення інвестиційної та інноваційної діяльності, а також розвитку кооперації у виробництві сільськогосподарської продукції;

— компенсація частини витрат зі страхування врожаю сільськогосподарських культур і поголів'я сільськогосподарських тварин;

— реалізація проектів державно-приватного партнерства з будівництва об'єктів виробничої інфраструктури, створення перспективних комерційних технологій, проведення досліджень у галузі науково-технологічного, інноваційного розвитку аграрного сектора економіки.

Активізувати інвестиції у аграрне виробництво можливо за рахунок розширення державного фінансування інфраструктурних проектів у сільській місцевості [9, с. 124];

— інші інструменти в рамках здійснення антикризових та інших заходів за рішенням державних законодавчих і виконавчих органів влади.

При цьому мають здійснюватися принципи:

1-й принцип — послідовна децентралізація інвестиційного процесу на основі розвитку різноманітних форм власності;

2-й принцип — підвищення частки внутрішніх (власних) джерел накопичень підприємств для фінансування інвестиційних проектів;

3-й принцип — державна підтримка підприємств за рахунок централізованих інвестицій при зміні безповоротного бюджетного фінансування на конкурсне кредитування на зворотній і платній основі;

4-й принцип — розширення гарантії сумісного державно-комерційного фінансування інвестиційних проектів;

5-й принцип — збереження бюджетного фінансу-

вання переважно для соціально значущих об'єктів, що мають некомерційний (неприбутковий) характер із власними джерелами фінансування;

6-й принцип — розміщення обмежених централізованих капітальних вкладень і державне фінансування інвестиційних проектів виробничого призначення суворо відповідно до державних цільових програм [7].

Для активізації інвестиційних процесів у АПК доцільним буде використання програмно-цільового методу управління інвестиційними процесами, який покликаний забезпечувати комплексність розвитку АПК. Сутність програмно-цільового методу полягає в тому, що на основі прогнозів виробництва і збуту продукції, аналізів стану та перспектив розвитку розробляються цільові програми розвитку галузей і регіонів, підкріплені державним фінансуванням та іншими важелями економічного регулювання.

Інвестиційна програма — це комплекс соціально-економічних, науково-дослідних, організаційно-правових та інших заходів, спрямованих на впровадження інвестиційних проектів і досягнення стратегічних цілей розвитку інвестиційної сфери економічної системи [4]. Інакше кажучи, регіональна інвестиційна програма АПК — це комплекс інвестиційних заходів і проектів, які зорієнтовані на підвищення соціально-економічного рівня життя населення регіону за рахунок активізації та синхронізації дій суб'єктів інвестиційних відносин в АПК (підприємців, приватних інвесторів, фінансових інституцій тощо) [3, с. 82]. Отже, інвестиційна програма покликана забезпечувати не тільки розширення інвестиційного потенціалу АПК та активізацію інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання, а й мінімізацію негативного впливу інвестиційних ризиків в АПК.

Таким чином, у даний час державна підтримка є обов'язковою умовою реалізації інвестиційних проектів у аграрному секторі. Існуючий механізм державної підтримки аграрних інвестиційних проектів потребує вдосконалення за рахунок реалізації комплексу заходів, спрямованих на підвищення доступності та ефективності використання кредитних ресурсів, спрощення схем надання аграрним товаровиробникам коштів державної підтримки, підвищення відповідальності держави за ефективність використання інвестиційних ресурсів (рис. 2).

Для вдосконалення державної підтримки необхідно також ввести процедуру обов'язкової експертизи інвестиційних проектів аграрних для підвищення ефективності використання фінансових ресурсів. В аграрному секторі слід збільшити терміни і вважати короткостроковими інвестиції зі строком до 3—5 років, середньостроковими — з терміном від 5 до 10 років, довгостроковими — інвестиції зі строком більше 10 років.

Як уже відмічалось, з погляду незалежного інвестора вкладення капіталу лише в сільське господарство є дуже ризикованим. Набагато вигідніше вкладати кошти в процес переробки і реалізації сільськогосподарської продукції [11]. Оскільки сільське господарство не входить до переліку інвестиційно-привабливих галузей, а інвестори видають перевагу промисловості, доцільним буде поєднання, на думку багатьох авторів, цих галузей за допомогою аграрно-промислової інтеграції, що допоможе залучити інвесторів [1].

Саме в аграрно-промислових підприємствах забезпечується повний завершений цикл виробництва продукції. Спільними зусиллями долаються кризові явища за рахунок фінансування перспективних інвестиційних програм, ведеться будівництво нових об'єктів за спільно затвердженими планами, здійснюється пріоритетне за-

безпечення сировиною і матеріально-технічними ресурсами виробничих потужностей та надається взаємна допомога у збуті продукції.

Активізація інвестиційної діяльності в сучасних умовах, пов'язана з розширенням інтеграційних взаємодій у межах АПК й за участю непрофільних галузей та створення умов для своєчасного переоснащення підприємств агропромислового виробництва, підвищення фондоозброєності праці працівників, збільшення капіталізації підприємств й одержання соціального ефекту [6, с. 46].

Прискорений розвиток аграрного сектора і перетворення його у пріоритетну сферу економіки України потребує мобілізації внутрішніх джерел для зміцнення виробничого потенціалу, створення сприятливих умов для залучення коштів з інших галузей та видів економічної діяльності, розширення масштабів кредитування сільського господарства, збільшення надходжень іноземного капіталу й посилення ролі державної інвестиційної підтримки галузі [8, с. 71].

На думку ЄБРР та Світового банку України має можливість щодо активізації інвестиційної діяльності, до головних з них відносять: збільшення інвестицій у сировину, обробку, транспортування сировини, а також забезпечення ринкової інфраструктури; створення інституційної основи для обігу державних актів на право власності на землю і скасування мораторію на продаж землі; розвиток регуляторної бази для підтримки таких фінансових інструментів, як складські розписки та ф'ючерсні договори; значне збільшення державних інвестицій у наукові дослідження і розробки, розширення послуг та професійну підготовку фахівців сільського господарства і менеджерів фермерських господарств; створення системи ветеринарного контролю та безпеки харчування із дотриманням вимог ЄС та інвестування в інфраструктуру сертифікації, яка відкриває Україні доступ до європейського ринку; зміцнення ринку сільськогосподарських матеріально-технічних ресурсів (насіння, добрив, техніки та послуг) [10].

Таким чином, вищесказане дає змогу зробити висновки, що активізація інвестиційної діяльності є не тільки основною умовою виведення аграрного сектора з глибокої кризи, а й стає найважливішим визначальним фактором подальшого його розвитку. Потрібна не тільки реформування суспільного устрою на селі шляхом інституційних перетворень, що було пріоритетом у початковий період аграрної реформи, а й залучення в аграрний сектор великомасштабних інвестицій. Гостро їх потребують практично всі сфери і галузі АПК, будь то сільське господарство, переробна промисловість або житлова сфера села. Тому створення передумов для масового припливу інвестицій в аграрний сектор має стати найважливішим елементом стратегії державної аграрної політики на сучасному етапі. Перш за все, необхідно забезпечити на державному рівні формування сприятливого, економічно еквівалентного ринкового середовища, в якому економіка стає вразливою до інвестицій, а у суб'єктів господарювання з'являються і розширюються інвестиційні можливості для оновлення основного капіталу і його нарощування за рахунок власних і залучених коштів, включаючи й іноземний капітал. Це значною мірою може бути досягнуто шляхом впровадження нового, адекватного ринкової системі економічного механізму господарювання, що враховує специфіку аграрного сектора.

ВИСНОВКИ

Забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки залишається питанням стратегічної важливості, від реалізації якого залежать соціально-економічна динаміка, ефективність залучення у світовий поділ праці, можливість модернізації на цій основі аграрної економіки. Основними напрямками державної підтримки інвестиційних процесів у аграрному секторі є: 1) економічна підтримка виробничих інвестиційних програм і проектів, що реалізуються приватними інвесторами; 2) безпосередня участь у реалізації

соціальних інфраструктурних інвестиційних програм і проектів. Ці напрями забезпечать отримання економічного ефекту в короткостроковому циклі інвестиційних процесів, а також соціального та екологічного ефектів в довгостроковому циклі інвестиційної діяльності.

Механізм державної підтримки інвестицій в аграрному секторі повинен бути заснований на методології, що включає не тільки загальні принципи інвестиційного процесу — безперервність, альтернативність, гнучкість, інноваційність, але і специфічних для даної галузі — індивідуальності, комплексності, інституціональної узгодженості. При регулюванні інвестиційних процесів необхідно враховувати також галузеві специфічні особливості.

Для підвищення ефективності державної підтримки та регулювання інвестиційних процесів аграрному секторі пропонуємо модель з двома регулюючими блоками, які вирішують завдання формування сприятливого інвестиційного клімату в аграрному секторі та державного контролю інвестиційних процесів у галузі. У рамках даної моделі проведено групування методів державного впливу на інвестиційні процеси, які забезпечують вирішення вищезгаданих завдань.

Основними напрямками підвищення ефективності державної підтримки інвестиційних проектів, що реалізуються аграрними підприємствами, є: збільшення термінів інвестиційного кредитування і зниження або диференціація процентних ставок; спрощення схеми субсидування процентних ставок державою; вдосконалення системи страхування аграрних інвестицій; організація державного фінансування інвестиційних проектів інноваційного характеру через інвестиційні фонди. Удосконалення системи державної підтримки інвестиційних проектів в аграрному секторі дозволить значно підвищити фінансову стійкість підприємств та конкурентоспроможність продукції, яку вони виробляють.

Література:

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрного підприємства: навч.-метод. посіб. для са-мост. вивч. дисц. / В.Г. Андрійчук. — К.: КНЕУ, 2000. — 356 с.
2. Волощук К.Б. Інвестиційні пріоритети сучасного розвитку аграрних підприємств / К.Б. Волощук // Економіка АПК. — 2008. — № 8. — С. 68—73.
3. Герасименко Ю.В. Методологічні аспекти розробки регіональної інвестиційної програми АПК / Ю.В. Герасименко // Економіка АПК. — 2007. — № 9. — С. 81—85.
4. Глущенко В. Інвестиційна програма: економічна природа та сутність / В. Глущенко, Л. Васюренко // Банківська справа. — 2003. — № 2. — С. 49—54.
5. Захарін С. Фінансові інструменти активізації інвестиційної та інноваційної діяльності / С. Захарін. — Економіка України. — 2008. — № 12. — С. 48—57.
6. Коденська М.Ю. Інвестиційна складова аграрно-промислової інтеграції / М.Ю. Коденська, Ю.О. Несгерчук // Економіка АПК. — 2007. — № 3 — С. 45—51.
7. Коденська М.Ю. Інтеграція як фактор активізації інвестиційної діяльності / М.Ю. Коденська // Економіка АПК. — 2006. — № 6. — С. 24—31.
8. Кожем'якіна М.Ю. Інвестиційне забезпечення як основа розвитку аграрної економіки України / М.Ю. Кожем'якіна // Економіка АПК. — 2008. — № 12. — С. 68—74.
9. Лупенко Ю.О. Фінансування інвестицій у сільськогосподарське виробництво / Ю.О. Лупенко, Є.І. Лупенко // Економіка АПК. — 2006. — № 10. — С. 122—125.
10. Рудь Л.П. Проблеми інвестиційного забезпечення сільського господарства України [Електронний ресурс] / Л.П. Рудь. — Режим доступу: http://www.btsau-kiev.ua/files/list/edition/ed_tpthznibrj.pdf.
11. Турьянский А. Анализ современного состояния и перспективы развития интеграционных процессов в АПК Белгородской области / А. Турьянский // Международный сельскохозяйственный журнал. — 2005. — № 5. — С. 8—13.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2012 р.